

SZEGED MEZŐGAZDASÁGA
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁNI
ÉVEKBEN. A NAGYATÁDI-FÉLE FÖLDREFORM

*Külső és belső feltételek**

Az első világháború súlyos csapást mért az egész európai gazdaságra. Ezen belül természetesen a mezőgazdaság is nehezen gyógyuló sebeket kapott. Európa országai hadszínterekké váltak, s a termelőrök addig soha nem látott pusztulása következett be. A férfiakat a frontra vitték, jórészüket nem is tért többé onnan vissza. Krónikus munkaerőhiány lépett fel. Mindez megpróbáltatásokat okozott a fejlettebb nyugat-európai nemzetgazdaságokban is, a kelet-európai államokban azonban egyenesen katasztrofális következményekkel járt.

A termelés valamennyi európai országban visszaesett. Sajátképpen ez olyan időszakban történt, amikor a mezőgazdasági termékek iránti kereslet, főként a hadseregek igényei folytán megnövekedett. A konjunktúra haszonélvezőivé végül is a tengerentúli államok, pl. az amerikai földrész egyes országai váltak. Hatalmasan megnövelték a vetésterületeket, gyarapították az állatállományt, s egyre növekvő mennyiségű árut exportálták. A tetemes bevételek újabb korszerűsítést tettek számukra lehetővé, modernebb gépek, berendezések, eljárások alkalmazását. (Így pl. olyan hűtőrendszerek bevezetését, amelyek óriási tömegű hús nagy távolságra szállítását is viszonylag alacsony áron biztosították.)

A háborút követő első években Európában élelmiszerhiány, sőt éhínség lépett fel még olyan országokban is, amelyek egyébként 1914 előtt mezőgazdasági exportőrök voltak. Ezt csak részben lehetett enyhíteni a behozatal növelésével, hiszen főként a kelet-európai államok gazdasági körülményei nem tettek lehetővé nagyarányú importot. Az amúgy is szűk belső felvevőképes piacok az új viszonyok között tovább zsugorodtak.

A mezőgazdasági termékek iránti növekvő igényt Kelet-Európában tehát elsősorban az egyes országok belső lehetőségeinek fokozottabb kiaknázásával kellett volna kielégíteni. Az adott helyzetben ehhez csupán az ekkor átmenetileg szükségképpen kedvezően alakuló mezőgazdasági árviszonyok jelentettek lendítőerőt. A már említett nehézségek (pl. a munkaerőhiány, a háborús károk stb.) azonban áthághatatlan korlátokat emeltek a termelés nagyobb szabású növelése elé. A háború előtt is gátként jelentkező általános elmaradottság és külterjesség most még inkább növelték a problémákat, lassították a kibontakozást. Nem meglepő tehát, hogy az adott területen egészen 1923-ig, a világgpiaci konjunktúra és a belső kereslet fokozódása ellenére nem sikerült elérni a békeévek termelési eredményeit.

* A kérdéstről bővebben lásd GUNST PÉTER—LÖKÖS LÁSZLÓ: A mezőgazdaság története. Bp. 1982. 119—150.; SZUHAY MIKLÓS: A magyar mezőgazdaság fejlődése. In: GUNST—LÖKÖS: id. mű. 126—134.; GUNST PÉTER: A mezőgazdaság fejlődésének megkezdése a két világháború között (az 1920—30-as években). In: Agrártörténeti tanulmányok 4. Szerk.: GUNST PÉTER—HOFFMANN TAMÁS. Bp. 1976. 275—401.; BEREND T. IVÁN—SZUHAY MIKLÓS: A tőkés gazdaság története Magyarországon, 1848—1944. Bp. 1973. 197—223.

Ezek az egyetemes gazdaságfejlődési tendenciák és feltételek is szerepet játszottak abban, hogy Magyarország a háború befejeződésével új, a korábnál csaknem minden tekintetben lényegesen rosszabb helyzetbe került. Nem kimélték a háborús pusztítások, amelyeket jócskán tetézett a súlyos és megalázó katonai vereség. A kelet-európai gazdasági koloncai bénítólag hatottak. Jelentős területek átmenetileg idegen katonai megszállás alá kerültek ennek összes fájdalmas következményeivel. Ehhez járt még a horthysta terrorkülönítmények rablóhadjárata, amely fokozta a bizonytalanságot és a zűrzavart, gátolva a gazdasági élet helyreállítását.

A trianoni béke új határokat állapított meg. A történelmi Magyarország területe több mint kétharmadával csökkent. Elvesztett a Monarchia nagy belső piaca, amely biztos és többnyire kedvező elhelyezési lehetőséget nyújtott az ország mezőgazdaságának. A belső piac az ismert okok miatt nem volt képes felszívni a képződő árufelesleget. A gazdasági válság, a dolgozó osztályok nyomorúságos életviszonyai, általában a lakosság nehéz helyzete erősen korlátozták a belföldi értékesítést. Sajátképpen a parasztság élelmiszerigénye volt a legalacsonyabb, kivált olyan termékek iránt amelyeket meg kellett volna vásárolnia. A parasztság túlnyomó része önellátásra rendezkedett be, minthogy ekkor az összes népesség felét alkotta, tovább zsugorodott az amúgy is szűk piac. Mindez együttesen azt váltotta ki, hogy a magyar mezőgazdaság fejlődése a háború után megállt. Ez a stagnálás a gazdasági világválságig tartott, amikor is újabb zuhanásszerű visszaesés következett be.

A mezőgazdaság egészében véve megőrizte a korábbi szerepét a magyar nemzetgazdaságban. Ez vonatkozik a paraszti lakosság részarányára éppúgy, mint a mezőgazdasági termelésnek az ipari termeléshez viszonyított helyzetére. A mezőgazdaság valamelyes számszerű visszaszorulása távolról sem az ország gazdasági szerkezetének korszerűbbé válását jelezte, csupán a mezőgazdasági árviszonyoknak a háború előttihez képest kedvezőtlenebbre fordulását. Minthogy a fejlettebb államok gazdasági szerkezetének modernizációja előrehaladt, Magyarország egy helyben topogása ebben a tekintetben is lényegében az egyébként is meglévő gazdasági szintkülönbséget növelte.

Az idegen katonai megszállás következményei

1918 novemberében az előrenyomuló francia és szerb hadosztályok elérték Magyarországot déli megyéit. A szerb csapatok a belgrádi fegyverszünet értelmében november 17-én megszállták Újszegedet. Itt a városnak nem kevesebb, mint 4000 hold földje volt, amelyeket kisebb parcellákban mintegy 1400 bérlő művelt. Minthogy többségük Szegeden lakott, megélhetésük azonnal veszélybe került. Éppen úgy, mint azoké az újszegedieké, akik terményeiket csak Szegeden értékesíthették. A szerb egységek Újszegedről tovább hatoltak a Marosszögben, ezenkívül pedig elfoglalták Alsótanya délre eső részeit, a királyhalmi és átokházi kapitányságok jelentős területeit.¹

A francia katonai alakulatok 1918 decemberében érkeztek Szegedre. A város egyéb fontos politikai és katonai-stratégiai célok mellett jelentékeny szerepet töltött be az ún. macedóniai hadosztály élelmezése és ellátása szempontjából is. A folyamatos csapaterősítésekkel kiegészített francia hadosztályok 1919 április közepére a Tisza nyugati partján, le Röszkéig, a város körül mintegy 15—20 kilométernyi távolságra hídfőállást építettek ki.

A román megszállás 1919 augusztus elején következett be, és kiterjedt a város mintegy 4000 holdat kitevő tápéi-réti birtokaira és egyes felsőtanyai területekre. Az

¹ HEGYI ANDRÁS—SZÉKELY LAJOS: Szőreg az ellenforradalmi korszakban. Szőreg és népe Szerk.: HEGYI ANDRÁS. Szeged, 1977. 171. Vö. CsmL Polgm. eln. ir. 4411/1919.

itt lévő földek több mint ezer családnak biztosítottak állandó munkát és szerény megélhetést.²

Az idegen katonai erők jelenléte megpróbáltatásokat hozott a város háború alatt sokat szenvedett népére, még inkább szétzilálta a gazdasági életet, s legfőbb akadályát jelentette a konszolidációnak.

Súlyosan nehezedett a városra a megszállás egyik szükségszerű rekvizituma, az elszigetelődés. Megszakadt szinte minden kapcsolat az ország törzsterületeivel. Az országutakat rigorózan ellenőrizték. A postai és távíróvonalak nem működtek. A közlekedést szinte teljesen megbénította, amikor a közúti hidat szerb egységek két ízben is teljesen lezárták: előbb 1919 februárjában, majd 1920 januárjában. Átmenetileg még útlevélkényszert is életbe léptettek, ezzel is korlátozva a két városrész közötti forgalmat. Így nem csupán Újszeged és közvetlen környéke, de lényegében az egész tiszántúli rész is elérhetetlen távolságra került. Sok egyéb mellett ez is igen kedvezőtlenül hatott a mezőgazdasági termelésre és terménykereskedelemre, megnehezítve a város élelmiszerekkel való ellátását.³

A megszállási vonalak lezárása félelmet és zavart keltett. A termelők gyakran el sem juthattak földjeikre, s ha igen, teljesen bizonytalan volt, hogy módjuk lesz-e terményeiket betakarítani és piacra vinni. A román előrenyomulás eredményeképpen bezárult Szeged körül az idegen katonai alakulatok gyűrűje, s valóságos blokád keletkezett.

1919 áprilisában felállították az ún. Szövetségesközi Élelmezési Bizottságot, hogy előmozdítsa az élelmiszerek és a szén beszerzését, illetve a terménykivitelét. A francia, angol, amerikai tisztekből álló testület csupán a franciák által megszállt területeken ért el kisebb eredményeket, igyekezve megkönnyíteni a demarkációs vonalakon való átjutást. Többnyire hatástalan volt azonban a tevékenysége a szerb és román övezetekben, amelyekben e vonatkozásban is szigorú kötöttségek szabtak határt a gazdasági-kereskedelmi élet normális működésének.⁴

A szerb hatóságok magatartása pl. 1919 augusztus végén a város gabonaellátását fenyegette. Hiába járt közben az említett antant bizottság, nem volt módjában a szerb megszállás alatt álló községekben kiviteli engedélyt adni. A szerb katonai parancsnokság e tekintetben csak a belgrádi közlélmészési minisztérium utasításainak engedelmesskedett.

A torontáli rész lezárása e területeken természetesen a mezőgazdasági termékek árának zuhanásszerű esését váltotta ki, miközben a behozatali tilalom Szegeden a szükséglet és a drágaságot növelte.⁵

Az élelmiszerhiány olyan nagy mértéket öltött a városban, hogy a Szövetségesközi Élelmezési Bizottság egy 1919 szeptemberi rendeletében átmenetileg szigorúan megtilotta mindenfajta élelmiszer kivitelét.⁶

² CsmL Polgm. ir. 10906/1919. Polgm. eln. ir. 5133/1919. A Csongrád megyei munkásmozgalom 1917—1919. augusztus 1. Szerk.: GAÁL ENDRE. VDCSMT Szeged, 1969. 27—29. A Csongrád megyei munkásmozgalom 1919. augusztus 1.—1944. október 10. Szerk.: SERFŐZŐ LAJOS. VDCSMT Szeged, 1977. 8—10.

³ PAPÓS MIHÁLY: Szeged dolgozóinak helyzete és tökeellenes küzdelmei az első világháborút követő gazdasági rekonstrukció éveiben (1919—1924). Szeged, 1965. Egyetemi doktori értekezés. (Kézirat) 3—12. CsmL Polgm. eln. ir. 14414/1922.

⁴ KISS FERENC—TONELLI SÁNDOR—SZ. SZIGETHY VILMOS (szerk.): Szeged. Bp. 1927. 93. Át lehet menni a demarkációs vonalon = Szegedi Napló, 1919. aug. 8. Igazolványokat adnak ki a demarkációs vonalak átlépésére = Szegedi Napló, 1919. aug. 17.

⁵ A gabonakereskedelem és Szeged város gabonaellátása = Szegedi Napló, 1919. aug. 24. A Szeged körüli blokád megszüntetése = Délmagyarország, 1919. szept. 4. A szerbek nem engedik meg az élelmiszerek behozatalát = Délmagyarország, 1919. szept. 5.

⁶ Tilos az élelmiszer-kivitel = Délmagyarország, 1919. szept. 13.

A megszállási gyűrű szorosabbra vonása annál is jobban sújtotta a várost, mivel a történeti-politikai és katonai események alakulása folytán ellátását jelentős részben a Bácskára és a Bánátra alapozta, s ez a gazdasági-élelmezési szempontból létfontosságú háttér most elzáródott.

A szerb katonai hatóságok a francia városkormányzó többszöri kérése nyomán 1919 novemberében némi enyhítést engedélyeztek. A szerb közélelmezési hivatal bizonyalmas eljárás után, egyéni elbírálás alapján mégiscsak hozzájárult annyi gabona vagy más termény elszállításához a szegedi lakosok megszállás alatt lévő birtokairól, amennyi maguk és családjuk ellátásához feltétlenül szükséges volt.⁷

Egy szerb összekötő tiszt adta hírül, hogy a szerb katonák és családjaik a város újszegedi földjeiből bérbe vehettek kisebb parcellákat. A megszálló hatóságok egyébként a városrészt közéségesítették, s terveket dolgoztak ki arra, hogy a városi földeket bérbe adják szegényebb szegedi, valamint szőregi lakosoknak. E kétségtelenül tetszetős, de sokkal inkább propagandisztikus célzatú elgondolások hitelét erősen megkérdőjelezi, hogy közben kíméletlenül megsarcolták a helybélieket, s vagyoni helyzetüktől függetlenül mintegy 600 000 korona földbért és adót hajtottak be tőlük.⁸

A burzsoá román és szerb csapatok miközben megakadályozták a terményforgalom normális működését, sőt magát a folyamatos termelőmunkát is az általuk ellenőrzött területeken, gyakran és többnyire rajtaütésszerűen rekviráltak. Ezzel tovább súlyosbították a szegedi parasztság helyzetét, s a minimálisra csökkentették a város élelmezéséhez szükséges árualapot. 1919 őszén emiatt kétségbeesett hangú beadványokkal fordultak a város vezetőihez pl. a gyálai rét bérlői, a röszeiek, Felsőtanya-Gajgonya, valamint az őszeszéki kapitányság paraszti lakói. A gajgonyaiak a román őrség visszaéléseit sérelmezve, a polgármesterhez küldött beadványukban egyebek között ezt írják: „(...) Naponként hordják el amúgy is kevés élelmiszereinket, tojást, zsírt, szalonnát, aprójószágot, takarmányfélét és gabonát. Az utóbbiból még vetőmagot sem hagynak. A dolgainkat sem végezhetjük el rendesen, mivel folyton elhajtják kocsijainkat, a rekvirált dolgokat tartózkodási helyükre hordani. Elhordják disznóinkat, marháinkat, juhainkat, és pénzt kérnek. (...) Tehát sem vagyon, sem személyi biztonságunk nincs.”⁹

Ennek az elkeseredett közhangulatnak adott kifejezést a polgármester levele, amelyet egyenesen a külügyminiszternek küldött: „Most közeledik az aratás és nagy izgalommal vannak a község lakói, hogy mi lesz a terményeikkel, s izgalomban van a város is, hogy mi lesz az ellátásával.”¹⁰

A városi hatóságok kétségbeesett elszántságára és bizonyos felelőtlenségére is utal az a kissé meghökkenítő polgármesteri ügyirat, amely meghatalmazta Mayer Antalt és Bitó Jánost, hogy „a város közönségének ellátására Szeged Alsó-központ közelében elhúzódoó szerb demarkationális vonalon keresztül az élelmiszer csempészetet megszervezzék”.¹¹

Egyébként az éhínség és a drágaság miatt néhányan városi felhatalmazás nélkül is, életük kockáztatásával megpróbálták kijátszani a demarkációs vonalakat őrzők éberségét, hogy élelmet vigyenek családjuknak. Akadtak szerencsések, de többen valóban életükkel fizettek vakmerőségükért.¹²

A párizsi béketárgyalások előrehaladásával 1920 februárjában—márciusában lehe-

⁷ Behozatal a szerb megszállás alatti szegedi birtokokról = Délmagyarország, 1919. nov. 4.

⁸ CsmL Polgm. eln. ir. 4411/1919. 9974/1920.

⁹ CsmL Polgm. ir. 9328/1919. 9202/1919. 2316/1920.

¹⁰ CsmL Polgm. ir. 5962/1920. (1920. június 9.)

¹¹ CsmL Polgm. eln. ir. 1642/1920.

¹² CsmL Polgm. ir. 5414/1921. A Munka 1920. febr. 8., jún. 11.

tővé vált a román és francia katonák távozása. A trianoni rendezés ugyan a Marosszöveget Újszegeddel együtt Magyarország határai között hagyta, a szerb megszállás ebben a térségben mégis 1921 augusztus végéig eltartott. A rendkívüli állapotok és az ideiglenesség itt természetesen továbbra is gátolta a termelőmunkát, bár a korábbiakhoz képest a megszállási rendszer jelentősen enyhült, így 1921 első hónapjaiban a Szegeddel való rendszeres összeköttetés helyreállt, sőt magánosok is részt vehettek a forgalomban. Ehhez a jogi alapot az 1920. szeptember 29-i magyar—szerb megállapodás teremtette meg, amely tisztázta a Makó és Baja közötti demarkációs vonal átlépésének feltételeit. Igaz, szerb nyelvű kérelmet kellett benyújtani és megfelelő biztosítékot szolgáltatni ahhoz, hogy valaki elnyerje az ideiglenes átkelési igazolványt, viszont ennek birtokában köztársaság nélkül lehetett közlekedni a demarkációs vonalon, szabadon lehetett szállítani a terményeket, állatokat, gazdasági felszereléseket. Mindez természetesen sokat könnyített a lakosság helyzetén.¹³

A trianoni békében megvont új déli határ közvetlenül és súlyosan érintette Szegedet, amely bácskai és bánáti hátterét veszítette el. Fontos forgalmi központból lecsökkent közlekedési vonalú végállomássá vált, s még a határátkelőhelyek is messze estek a várostól. Az új délszláv államokhoz, valamint Romániához került bácskai és bánáti részekben, amelyekkel Szegednek az idők folyamán kiterjedt gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai épültek ki, jelentős városi és falusi települések voltak fejlődő mezőgazdasággal és iparral. Itt terültek el a történelmi Magyarország legjelentősebb kukoricatermő övezetei és egyik legfontosabb sertéspiaca. Az ipari növények közül e tájon különösen a kender, a komló és a cukorrépa termelésében mutatkoztak kiemelkedő eredmények, pozitív hatást gyakorolva az élelmiszer-feldolgozó ipar megfelelő ágazataira.¹⁴

A Horthy-Magyarország éppen ezért is viszonylag korán megkísérelhette volna újraszöni a körzetekkel az elszakadt gazdasági szálakat. Ennek azonban útját állták a magyar revíziós törekvések miatt a szomszédos délkelet-európai országokkal ellenségesse váló külkapcsolatok, valamint a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Románia protekcionista gazdaságpolitikája.

A mezőgazdasági termelés Szegeden az első világháborút megelőző időszakban jelentős mértékben exportra orientált volt. A gabonakereskedelem pl. a Monarchia hagyományos felvevő piacai mellett Svájcba, Németországba, bizonyos időszakokban még Franciaországba is irányult. A szegedi paprika pedig más államokon kívül Franciaországba, Oroszországba, Romániába, Bulgáriába, sőt Latin-Amerikába is eljutott. Számottevő volt az ipari növények exportja is.¹⁵

A nagy világegést követő gazdasági krízis egy ideig nem tette lehetővé a kivitel felújítását, s mindez természetesen a legkedvezőtlenebb hatást gyakorolta a termelésre, továbbá a piaci és árviszonyok alakulására.

Ilyen körülmények között a mezőgazdaság fejlesztésében a kibontakozást merőben új utakon kellett volna megkeresni. Ennek azonban áthághatatlan akadályát jelentette, hogy Magyarországon mintegy negyedszázadra ismét megszilárdult a fejlettebb tőkés államokhoz mérve egyre atavisztikusabbá váló feudális burzsoá-földesúri rendszer.

¹³ CsmL Torontáli járási főszolgabírói iratai 1407/1933., 1434/1933. A 10 cikkelyből álló magyar szerb egyezményt a megyei Levéltár őrzi (Polgm. ir. 10896/1920.) CsmL Polgm. eln. ir. 6117/1921.

¹⁴ Ker. Ip. K. ir. 1921. 4.

¹⁵ SZÜTS MIHÁLY: Szeged mezőgazdasága. Szeged, 1914. 363—365.

A földreform

Az első világháborút követően Közép- és Kelet-Európa számos országában agrárreformokat hajtottak végre. A telekosztási akciók háttérében különféle gazdasági és politikai megfontolások húzódtak meg. Számításba kellett venni, hogy a parasztság a háború végére forradalmasodott, követelte évszázados történelmi igényének, a demokratikus földreformnak a megvalósítását. Le kellett tehát csillapítani a nyugtalanságot, oldani a feszültségeket annál inkább, mert a proletariátus is fellépett forradalmi osztályprogramjával, s a polgári-földesúri vezető rétegeknek a munkásság megbékkítésére jóval kevesebb eszköz és lehetőség állt rendelkezésre, mint az agrárlakosság irányában. Ráadásul a parasztságra, mint kistulajdonossá tehető osztályra bizvást számíthattak az egyébként kezdettől sokféle nemzeti-társadalmi feszültséggel terhes rezsimik konzolidálásának nem könnyű folyamataiban.

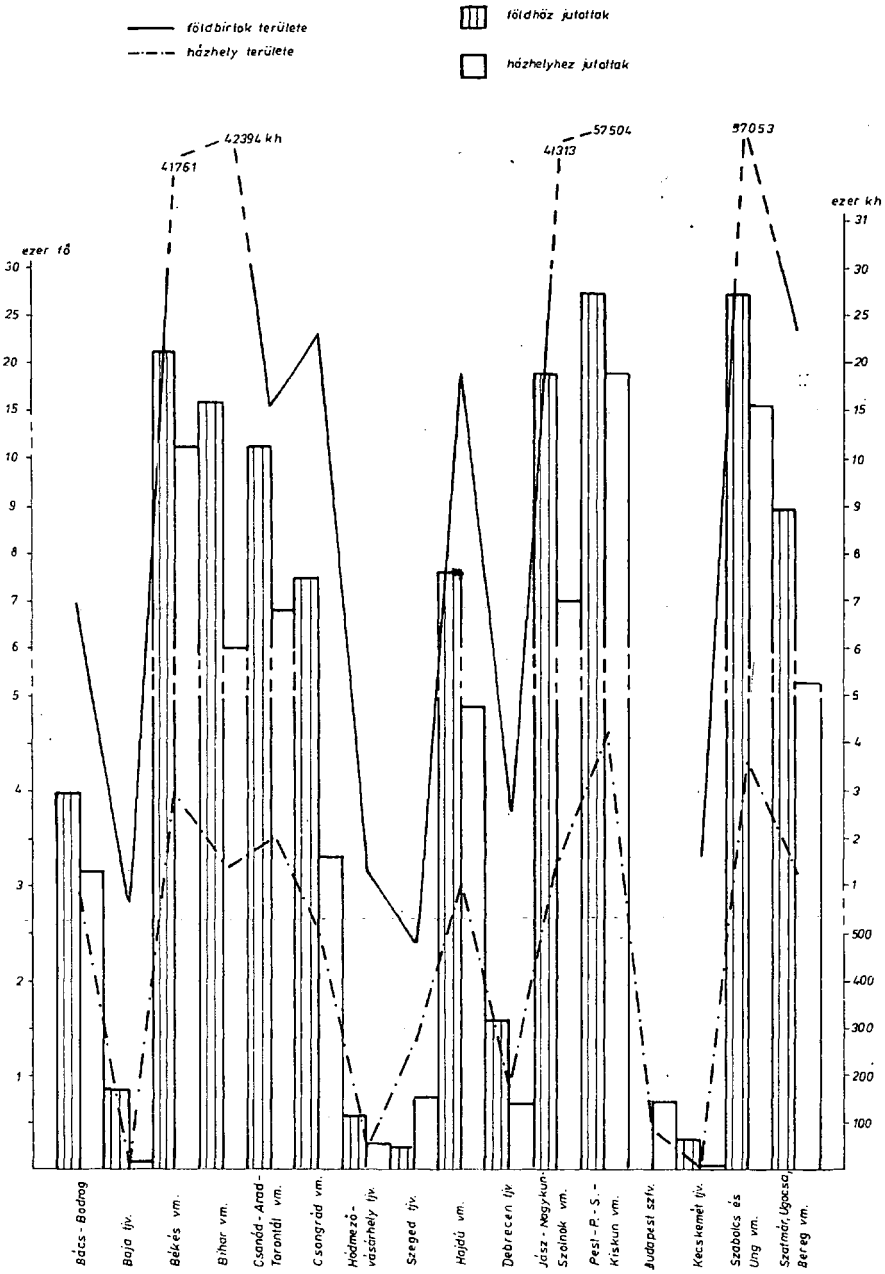
A politikai stabilizáció előmozdításának szándéka mellett egyes államokban (pl. Romániában, a balti köztársaságokban, kisebb mértékben, de Csehszlovákiában és Jugoszláviában is) a földkérdés gyors és viszonylag radikális megoldásának irányába lökte az uralkodó osztályokat az a szándék, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó földbirtokosok gazdasági és politikai erejére ezáltal végzetes csapást mérhettek. Így tulajdonképpen a parasztság támogatását a nemzetiségi földbirtokosok költségén nyerhették el. A legtöbb országban mindezek mellett az is remélhető volt, hogy a földhöz juttatott kis- és középparasztság vásárlóereje növekszik, s ez elősegíti a gazdasági-piaci viszonyok megszilárdulását, sőt megélelnékülését.

Az antant intervenciója segítségével és eredményeképpen ismét hatalomra jutott magyar burzsoá-földesúri rendszer sem vonhatta ki magát a földkérdés valamiféle rendezése alól. Kényszerítő-ösztönző ereje volt a környező országokban végbemenő fejleményeknek. Nem lehetett ugyanakkor azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy a Károlyi Mihály nevével fémjelmezhető polgári-demokratikus kormányzat törvényt hozott a földreform szükségességéről, a Tanácsköztársaság pedig egyenesen elrendelte a nagybirtokok kisajátítását. A proletárdiktatúra vezetői azonban nem számoltak eléggé a parasztság földéhségével, s földosztás helyett rögtön közös gazdaságok kiépítésére törekedtek. Ez csalódást okozott a paraszti lakosságnak, ugyanakkor alkalmat adott a horthysta rezsimnek arra, hogy saját osztály- és hatalmi érdekei szempontjából levonja a forradalmak tanulságait, s „új parasztpolitikát” hirdessen meg.

Az ellenforradalmi rend vezető körei gazdasági és politikai bűvészmutatványt szerettek volna végrehajtani. Miközben visszaállították, sőt megszilárdították a nagybirtokrendszert, az új viszonyok között kiéleződött ellentmondások, nehézségek enyhítésére földreformot határoztak el. Hiszen az új államhatárok között tovább nőtt a nagybirtok területi részesedése, csökkent a parasztbirtokok száma, folytatódott a mezőgazdasági népesség proletarizálódása.

Az 1920 novemberében elfogadott földreform törvény (XXXVI. tc.) „a földbirtokok helyesebb megosztását” elősegítő rendelkezések bevezetésének illúzióját igyekezett kelteni, valójában azonban nagyon kevésbé mozdította elő az igazságos földbirtokszerkezet kialakulását. A nagybirtokhoz természetesen csak végső esetben kívántak nyúlni, inkább arra adtak a földesúri osztálynak lehetőséget, hogy leggyengébb minőségű földjeitől magas megváltási áron megszabadulhasson. Egyébként szabad kézből történő vásárlás, árverés vagy a törvényben biztosított elővásárlási jog alapján próbálták biztosítani a szükséges földmennyiséget.

A Nagyatádi—Rubinek-féle földreform egyik mélységesen antidemokratikus vonása volt továbbá az is, hogy nem ismert el közvetlenül semmiféle egyéni földigényt. Lényegében tehát „méltányosság alapon” földjuttatásban részesítették a hadirok-

A földbirtokrendezés során földhöz és házhelyhez jutottak számainak és a kiosztott területek törvényhatóságokénti megoszlása az Alföldön 1935-ben

(Kerék Mihály: A magyar földkérdés. 199.)

kantakat, hadiözvegyeket és felnőtt hadiárvékat, egyes föld nélküli mezőgazdasági munkásokat, törpe- és kisbirtokosokat, kisiparosokat, nyugdíjas hivatásos katonákat kijelölt településeket, közintézményeket.

Az elégedetlenség enyhítésére egyébként már egy 1920 elején kiadott törvény (a XXIX. tc.) megengedte egyes vidékeken házhelyek kijelölését, kishaszonbérletek alakítását. Az ugyancsak 1920-ban létrehozott vitézi rend részére pedig 1938-ig országosan nem kevesebb, mint 4325 telket adományoztak 70 337 holdnyi területen.

A vitézi telkek többsége általában 5—20 holdas lehetett, ezzel szemben a nincsteléneknek juttatott földterület nagysága nem haladhatta meg a 3 holdat, a kiosztás átlagos mértéke azonban még ennél is kisebb földdarabokra, csupán másfél holdas parcellákra korlátozódott.

A vállalkozás alapvetően parasztellenes jellegére csak fokozatosan derült fény. Arra például, hogy a kicsinyke földekért elérhetetlenül magas megváltási összeget kell fizetni, csak a húszas évek derekán döbrentek rá a becsapott, gyakorlatilag szakadék szélére sodort paraszti tömegek.

A hamar felszínre törő elégedetlenség és nyugtalanság már 1924-ben arra kényszerítette a kormányzatot, hogy módosítsa a reformtörvényt (VII. tc.) némileg kiterjesztve a földhöz és házhelyhez juttathatók körét.

A kiosztott telkek, illetve az érintett személyek száma egyébként a törvényhozók eredeti szándékainak megfelelően igen magas volt. 425 000 ember (a családtagokat tekintve jóval több, mint 1 millió fő) érezhette, hogy tulajdonos lett egy kevéske földön. Minthogy ez a kormányzat jóvoltából történt, így a földreform jó ideig az eszmei-politikai megtévesztés és félrevezetés eszközévé válhatott, jelentős paraszti tömegeket kiszolgáltatta a kormánypolitikának.

Az álföldosztás, vagy ahogyan a szakirodalom emlegeti „az elsikkasztott földreform” nem hozott valóságos megoldást. Az agrárproletariátus és szegényparasztság itt érintett része már a húszas években sietve megszabadult a kapott földtől. Kiderült, hogy a megváltási összeget, amelyre korábban nem számítottak, képtelenek kifizetni. Mások eszközök, felszerelések, igavonó állatok híján az általában kedvezőtlen piaci viszonyok közepette éppen csak tengették életüket, s nem emelkedtek a nyomorúság átlagos szintje fölé.¹⁶

Szeged lakóinak egy jelentős hányada fokról fokra végigkinlódta a földreform minden keservét, a mesterségesen felszított reményektől a megvalósítás buktatóin keresztül az évtized végén bekövetkező szinte teljes csődig.

A város vezetői kezdettől fogva attól tartottak, hogy komolyan szóba kerülhet a városi bérföldek igénybevétele a földreform céljaira. Erőfeszítéseik éppen ezért arra irányultak, hogy meggyőzzék a kormányzatot a bérleti rendszer előnyeiről, a város földbirtokpolitikájának helyességéről, s elérjék, hogy a bérparcellákat kivonják a rendezés alól.

Somogyi polgármester már 1920 januárjában tiltakozott minden olyan terv ellen, amely a bérleteket érintené. Vétőjét azzal az egyébként semmivel sem igazolható érvel próbálta alátámasztani, hogy „a város földjein intenzív és belterjes gazdálkodás folyik”. Elhallgatva az árverési rendszer kererű rekvizitumait, kijelentette, hogy „a bérlők a bérleti földet amúgy is úgyszólván tulajdonukként kezelik”, tehát már csak ezért sincs ok a helyzet megváltoztatására.¹⁷

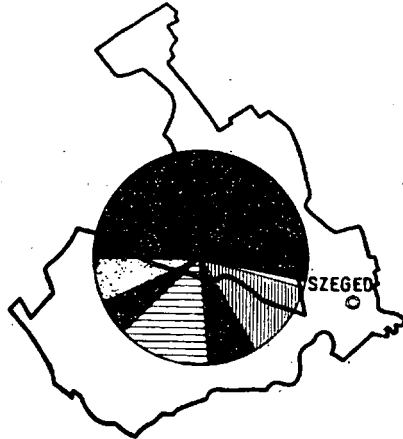
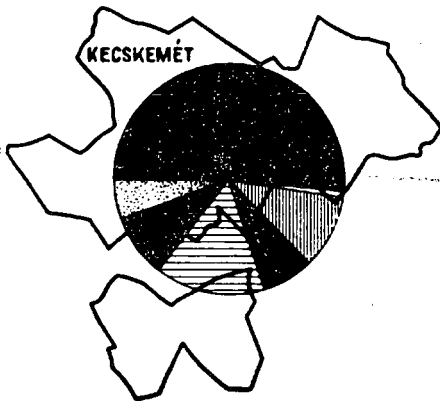
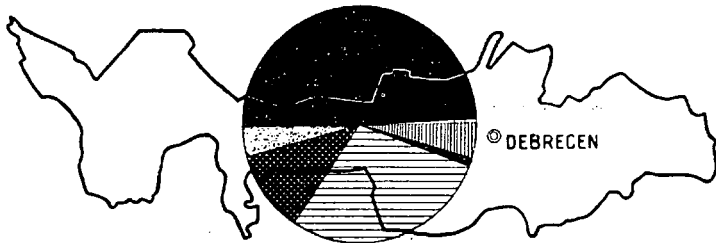
Egy hónappal később a város vezetője a kormánybiztos főispánhoz küldött me-

¹⁶ SZUHAY MIKLÓS: A magyar mezőgazdaság fejlődése. In: GUNST—LÖKÖS: id. mű 126—134. BEREND T. IVÁN—SZUHAY MIKLÓS: id. mű 204—205. GUNST PÉTER: A mezőgazdasági fejlődés megkezdése a két világháború között (az 1920—30-as években). In: GUNST—HOFFMANN id. mű 381—384.

¹⁷ A városi földek és a birtokreform = Délmagyarország, 1920. jan. 31.

A 4 LEGNAGYOBB MEZŐGAZDASÁGI JELLEGŰ TJ. VÁROS TERÜLETE MIVELÉSI ÁGAK SZERINT 1925-BEN.

Territoire des 4 principales villes municipales de caractère agricole suivant les branches de culture en 1925.

JELMAGYARÁZAT. LÉGENDE.

- Szántó föld
Terres labourables
- Kert és nádas
Jardins et roselières
- Rév
Prairies
- Szőlő
Vignes
- Legelő
Pâturages
- Erdő
Forêts
- Földadó alá nem eső terület
Terres non soumises à l'impôt foncier

HÓMEZŐVÁSÁRHELY

M. Sr. Sz. 1927

morandumában utalt a bérleti rendszer hagyományaira, megemlítve, hogy az „a megelőző évtizedekben előmozdította a szociális békét, s nagy történelmi érdeme, hogy útját állta a kivándorlásnak is”. Azt az egyébként valós problémát is jelezte, hogy több ezer azoknak a bérföldeknek a száma, amelyek igénybevételi határideje csak egy-két évtized múltán alkalmazását. A „szociális érdek” mellett természetesen jár le, s ez nagyon bonyodalmassá tenné mindenfajta új eljárás a „város érdekeit” is erőteljesen hangsúlyozta.¹⁸

Nyilvánvaló, hogy egyáltalán nem volt közömbös a városnak: megtarthatja-e jövedelmeinek roppant fontos és mással aligha pótolható forrását vagy sem. Hiszen a remélhető megváltási összegek csak szerény és távolról sem megnyugtató kárpótlást jelenthettek volna. Annál kevésbé, minthogy a bérlőparasztság szerény jövedelmű viszonyai miatt a teljes kompenzáció szóba sem jöhetett.

A városi hatóságok erőteljes kampánya eredménnyel járt. 1920 júniusában maga Rubinek földművelési miniszter, a reformtervek előkészítésének első számú irányítója nyugtatta meg a szegedi vezetőket. Kijelentette, hogy „a változások a város birtokait nem fogják érinteni”.¹⁹

A reform bevezetése azonban jelentős paraszti tömegeket mozgatott meg, ezért a város urai arra kényszerültek, hogy a későbbiekben többször is megismételjék álláspontjukat, újabb érvekkel megpróbálva alátámasztani azt. Figyelemre méltó ebből a szempontból pl. az a pogármestei memorandum, amelyet egyidejűleg juttattak el a miniszterelnöknek, a nemzetgyűlés elnökének és a földművelési miniszternek. A szokásos magyarázkodást ezúttal közönséges politikai zsarolással toldották meg: „Megmaradt nagy vidéki magyar városaink — olvashatjuk a feliratban — a nemzet igen értékes részét alkotják, rájuk a veszélyek közt biztosan számítani lehet. Így azok erejének meggyengítése nem állhat az ország érdekében.” A nagyobb nyomaték kedvéért az ügyszöveg megnyerték a bérleti rendszer fenntartásáért ugyancsak harcoló Debrecen és Kecskemét törvényhatóságainak a támogatását is.²⁰

Az érdekeltet, vagyis a bérlők ezreit, illetve az e tájon élő földnélküli agrárproletárokat és szegényparasztokat egyébiránt nem kérdezte meg senki, hogy mit tartanak helyzetükről, sorsukról. Ez ellenkezett volna a szociális szempontokat különben frázisszerűen eléggé gyakran emlegető úri Magyarország belső rendjével és természetével.

Az érintettek, ezt bizvást állíthatjuk, nem idegenkedtek volna egy demokratikus földosztástól. Ilyenfajta tervek azonban magától értetődően az adott viszonyok között nem születtek. Miért is állt volna érdekében a kormánzatnak egy politikailag többé kevésbé konszolidált nagyváros gazdasági erejének meggyengítése éppen a dolgozó osztályok javára? Hiszen a bérleti rendszer szorosabb függési láncjaival bilincsbe fogta, kiszolgáltatottá és így politikailag jobban tarthatóvá tette a helyi paraszti lakosság többségét. Végül is ezt a szempontot a város urai viszonylag könnyen elfogadták felsőbb hatóságaikkal.

Minden próbálkozás ellenére azért Szegeden sem sikerült teljesen lefojtani a helyenként szinte elemi erővel feltörő jogos földszerzési igényeket.

A tápéi gazdák már a megelőző évtizedekben is számos kísérletet tettek arra, hogy a falujukban lévő mintegy 4500 holdas rétét a várostól megvásárolják. A megszerzett földet szerették volna szétparcellázni, minthogy a 7500 lakosú település alig valamivel több, mint 3000 holdat mondhatott magáénak. A földreform hírére lerongyolódott mezőgazdasági munkások, kisbérlők százai mozdultak meg, bejelentve földigényüket. Izzó keserűséggel előadott kérvényükben többek között megemlítették, hogy nem jut-

¹⁸ CsmL Főisp. eln. ir. 1540/1920. (Dr. Vasek Ernő kormánybiztos főispán iratai)

¹⁹ A földbirtokreform és a városi földek = Szegedi Napló, 1920. jún. 1.

²⁰ CsmL Polgm. eln. ir. 6393/1923.

nak munkához, megélhetési lehetőségekhez, „úgyhogy Tápé lakosságának zöme a legborzalmasabb nyomorral küszködik”.²¹

A földet igénylők a reformtörvényre hivatkoztak, mivel az egyértelműen kimondta, hogy bármely nagybirtok mezőgazdasági művelésre alkalmas területéből el lehet venni annyit, amennyi a megmaradt földeken „az okszerű gazdálkodást nem gátolja”.²²

A város azonban konokul szembehelyezkedett a kérelem teljesítésével. „Mi, és ez alatt a hatóságokat értem — nyilatkozta Somogyi polgármester — a legvégsőig tiltakozunk az eladás ellen.”²³

A hatóságok elzárkózása miatt országos botrány kerekedett. Az ügyet, sajátos módon a szélsőjobboldali sajtóorgánumok is felhasználták földreform-demagógiájuk eszközeül. Így pl. a Virradat c. lap is kirohant a város ellen: „(...) Az egész országban fennállnak ezek a bajok és Szeged épp úgy viselkedik, mint valamely főúri birtokos, aki a nép nyomora elől elzárja füleit.”²⁴

Az elkecsereedett és felheccelt parasztok küldöttsége pedig végül még a miniszter elé is eljutott, aki érzékelve az ügy körül keletkezett politikai feszültséget, egyelőre a kérelmező földmunkás szegények javára döntött, s parcellázásra kijelölte az inkriminált földterületet.²⁵

Az Országos Földbirtokrendező Bizottság (OFB) ennek nyomán 1922. január 7-én tárgyalást tartott Tápén.

A város képviselőletében felszólaló Somogyi arra hivatkozott, hogy a rétet 1247 óta királyi adományozási jogon bírja a város, s olcsó haszonbérletekben éppen a tápéiaknak adta ki árendába. A tápéiak nevében Molnár István fejtette ki véleményét. Megtörtént esetekre utalva rámutatott, hoay árverések útján a legutóbbi időben is meg lehetőségen sok parcella jutott spekulánsok kezébe. „A várost — hanasúlyozta a falusi szegények szóvivője — minden időben csak a rideg üzleti szempontok vezérelték. Aki többet ígér, annak adja a földet.”²⁶

Az OFB ítélete végül is elmarasztalta a várost a birtokperben: „A tápéi réten lévő összes városi ingatlanok (4500 hold) megváltassanak. A megváltás egyébként csakis a legmesszebbmenő állami támogatás mellett volna lehetséges, amire a legfelsőbbfokú bíróságok figyelmét felhívjuk.”²⁷

Több éves huza-vona után a bíróság döntése szerint csakugyan sor került a tápéi földek áruba bocsátására, de abban nem sok köszönete volt a vásárlóknak.²⁸ Egy 1926-os hírlapi cikk arról tudósított, hogy „400 tápéi földnélküli nincstelen fellebbezi meg a földbirtok bíróság ítéletét. (...) A felosztásra kerülő földek alkalmatlanok a művelésre. Az elégedetlenkedők elhatározták, hogy fellebbeznek és panasszal fordulnak a földművelésügyi miniszterhez. Mivel az érdemi tárgyalásoknál az igénylők kérvényét azzal dobálták vissza, hogy azoknak viselkedésében sok kifogásolnivalót találtak.”²⁹

²¹ TÓTH BÉLA: Az első világháborútól a község felszabadulásáig. In: Tápé története és néprajza. Szerk. JUHÁSZ ANTAL. Társszerk.: ILIÁ MIHÁLY. Tápé, 1971. 98.

²² NAGY ISTVÁN: Magyarország története (1918—1945). Bp. 1980. 162.

²³ A tápéi földeladás problémája = Szegedi Napló, 1922. jan. 4. A földeladási indítvány lezavazása pirrhuzsi győzelem volt. Rendkívüli közgyűlés összehívását kéri a tápéi földek eladása ügyében = Szegedi Napló, 1922. jan. 6.

²⁴ TÓTH BÉLA: id. mű. 100.

²⁵ Uo. 99.

²⁶ Tápé és Szeged harca a rétért = Szegedi Napló, 1922. jan. 8. A tanács újabb érvei a tápéi földeladás ellen = Szegedi Napló, 1922. jan. 10. A tápéi ütközet = Szegedi Napló, 1922. jan. 12.

²⁷ Lásd Aigner főispán levelét az ügyben Bethlen miniszterelnökhöz. CsmL Főisp. eln. ir. 16/1923.; 103/1923. A tápéi 4000 hold sorsa. A földbirtokrendező bíróság megtartotta a helyszíni szemlét = Szegedi Napló, 1922. febr. 26.

²⁸ A tápéi rét és a Pallavicini uradalom megváltása az OFB előtt = Szeged, 1924. dec. 13.

²⁹ Délmagyarország, 1926. dec. 5.

A földreform végrehajtásának a híre lázba hozta az alsótanyai parasztokat is. 1921. december 27-én Öttömösön gyűlést tartottak, ahol ismertették lehetőségeiket, a vonatkozó eljárási szabályokat. Vita után feliratot fogalmaztak a miniszterhez, kérve, hogy „földigényeiket vagy a szomszédos főúri birtokokból vagy a Szeged város tulajdonában lévő ingatlanokból elégítsék ki”. Nincs tudomásunk róla, hogy a bérlőgazdák kérését kedvezően bírálták volna el.³⁰

1922 augusztusában az újszegediek indítottak akciót bérletük örök áron való megváltása érdekében. Nem kevesebb mint 500 személy nyújtott be a városhoz memorandumot. Minthogy ők is elutasító választ kaptak, a miniszterhez fordultak. Nagyatádi, noha nem azonosult a kérelmezők kívánságaival sem, nem tartotta politikusként a hatóságok merev elzárkózását. Leiratában kérte a tanácsot, vizsgálja felül álláspontját. Ennek nyomán a közgyűlés elhatározta, hogy azoknak a bérlőknek a parcelláját, akik lakóházat is építettek telkükre, két részre osztja, illetve kihalásig belőle egy házhelynek megfelelő nagyságú darabot, és azt átalakítja örökbérletté.³¹

A szegedi és a város környéki nincstelenek számára ez az eset is nyilvánvalóvá tette a kicsinyke tulajdonföldek megszerzésének kilátástalanságát, ezért újra jelentősen megnőtt az érdeklődés a bérletek iránt.

A városi hatóságok, amelyek pedig éppen ez idő tájt oly gyakran és szívesen tetselegtek a jóságos földesúr pózában, az adott helyzetben megint csak gátlástalanul és könnyörtelenül kihasználták a hirtelen jött konjunktúrát, utat engedve az árverések rideg, árfehlajtó piaci mechanizmusának.

1923 nyarán a marostói földek bérbeadásának körülményei ezért váltak ismét teljes joggal országos közfelháborodás tárgyává. A mintegy 600 holdnyi, egyébként valóban jó minőségű feketeföldekből álló birtoktest haszonbérleti árverésére nem kevesebb, mint 2000 igénylő jelentkezett. A megjelentek szinte egymást letaposva irreálisan magas árakat ajánlottak fel az egyholdas parcellákért, nem törődve sem a földek valószínű értékével, sem pedig saját teherbírásukkal. A kikiáltási ár 4 mázsza búza volt, amit a jelenlevők 8—8,5 mázsára hajtottak fel. Még a távolabb eső, kevésbé termékeny földek is 7—7,5 mázsáért keltek el.

A történeteket a közvélemény különféle politikai indítékoktól vezetettve ugyan, de gyakorlatilag pártállásra való tekintet nélkül mélységesen elítélte. Még a konzervatív-jobboldali Szegedi Új Nemzedék is élesen bírálta a város földbirtokpolitikáját, amelyet „önzőnek” és „ridegen egyoldalúnak” minősített.³²

A Duna—Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1923. augusztus 24-én levélben kért felvilágosítást a polgármestertől. „Csodálkozással értesültünk, — hangzik a leirat — hogy Szeged város tanácsa a marostói földeket egy holdas parcellákban 7—8 méter mázsza búzáért adta bérbe. (...) Úgy tudjuk, hogy a város ezen eljárása az ottani gazdák között is érthető feltűnést keltett.”³³

Az ügyről a földművelési miniszter is tudomást szerzett. Az országos felháborodás miatt kénytelen volt felhívni a szegedi vezetés figyelmét „hasonló esetek elkerülésére”.³⁴

A polgármester válaszában beismerte a tagadhatatlan tényeket, azonban a világszerte tapasztalható drágulásra hivatkozva mentégetni próbálta a kiáltóan antiszociális eljárást. Hogy a támadások élét tompítsa, ígéretet tett arra, hogy az ugyancsak

³⁰ Izgalom Alsótanyán a földreform miatt = Szegedi Napló, 1922. jan. 8.

³¹ Augusztus 15-én megkezdődött az újszegedi földbirtokrendezés = Szegedi Napló, 1922. aug. 9. A földbirtokreform szellemében = Szeged, 1922. okt. 19.

³² PAPÓS MIHÁLY: id. mű 116—117. Szegedi Új Nemzedék, 1923. aug. 7.

³³ CsmL Polgm. ir. 9288/1923.

³⁴ CsmL Polgm. ir. 9274/1923.

Marostőben fekvő Gazdasági telep telkeinek, szám szerint 50 házhelynek egyenként 20 éves bérleti idejét 99 évre változtatják át. Ez a bérlőknek csupán kis töredékére vonatkozó engedmény nem módosította az érintett marostői bérletekkel kapcsolatban kialakult roppant igazságtalan helyzetet.³⁵

A földreform végrehajtásáról a város vezetőinek egyébként is folyamatosan tájékoztatni kellett a legfelső szintű kormányzati szerveket. A főispán a miniszterelnöknek 1923 februárjában küldött tájékoztató jelentésében azonban csupán „a földbirtok viszonyok szerény mértékű változásáról” adhatott számot.³⁶

A tápéi rét felosztásával kapcsolatos huza-vonát már említettük. Ezenkívül Szőreg határában mintegy 300 igénylő között 90 hold földet daraboltak fel korántsem örök tulajdonnak, hanem csupán szerződéses bérletnek. Igaz, valamivel kedvezőbb feltételekkel, mint Marostőben.³⁷

Újszegeden az egyébként túlságosan jó minőségű ún. alsó Tisza-parti bérföldekből 460 holdat juttattak hadirokkantak, özvegyek és árvák számára, ezúttal az árverés mellőzésével, a szokásosnál némileg kisebb bérösszegek ellenében. Ugyancsak a háború kárvallottai részesültek azokból az átlagosan 200—300 négyszögöles parcellákból, amelyeket mintegy 68 holdnyi területen járadéktelekként jelöltek ki. Különben e területek helyett az OFB csereingatlanként a városnak ítélte a gyálai nagyréten fekvő Lichtenegger-féle földből 241 holdat, a Récesey-birtokból pedig 174 holdnyi részt.

Mínthogy tömeges a határozott igény mutatkozott építési telkek szerzésére, a város hosszas és bonyodalmas eljárás után nem nagy számban, de mégiscsak hozzájárult 200—400 négyszögöles parcellák szétosztásához.

A MÁV-alkalmazottak Házépítő Szövetkezetének örökbérletként engedtek át 75 holdon 300 házhelyet a hattyas-ballagítói földekből. A MÁV-műhelyek munkásai pedig a rókusi vasútállomás környékén kaptak kevéske, építkezésre alkalmas területeket.

A tápéi műút mindkét oldalán, Somogyi-telepen 75 holdon összesen 600 telket különítettek el.³⁸

1926 nyarán a közalkalmazottak léptek fel tömegesen telekszerzési kérelmeikkel. Az OFB összesen 2021 személy kívánságait tartotta jogosnak. Ennek kielégítésére azonban alig több, mint 200 szabad telek állt rendelkezésre. Végül a bíróság 97 hold városi föld felhasználásával az igények többségét kielégítette.³⁹

Ezenkívül a Kender- és Lentermelési Szakintézet, a Fűvészkert, a Paprika és Gyógynövény Kísérleti Telep, valamint a középiskolások részére adományoztak 84 hold területet.⁴⁰

A földreform nem hozott gyökeres és pozitív fordulatot a Szeged környéki települések agrárszegénységének helyzetében sem. Igaz, jelentékenynek tűnő földmennyi-

³⁵ CsmL Polgm. ir. 9274/1923. Főisp. eln. ir. 16/1923., 103/1923.

³⁶ Lásd ezzel összefüggésben pl. Mayer János 1922 áprilisában kelt rendeleteit és leiratait (1922. VI—1. sz.); (75800/1922. X. B. —2. sz.), valamint a főispáni és polgármesteri jelentéseket, amelyek a földművelési miniszterhez, illetve a miniszterelnökhöz íródtak. CsmL Polgm. eln. ir. 1484/1923. Főisp. eln. ir. 103/1923. Ezt követően az újabb miniszterelnöki, illetve miniszteri rendeletek sürgették a folyamatos és hiteles tájékoztatások megküldését. (721. biz. (1922. M. E.; 30801/1923. X. B. 2.)

³⁷ HEGYI—SZÉKELY: Szőreg az ellenforradalmi korszakban. 175.; CsmL Torontáli járási főszebőbíró iratai 223/1928., 926/1931., 1157/1931.

³⁸ CsmL Polgm. eln. ir. 1484/1923., Főisp. eln. ir. 141/1923.

³⁹ Az OFB a napokban megkezdi a szegedi telektulajdonosokkal az igénybevételi tárgyalást. Kétszáz háztelekre 3500 igénylő van = Délmagyarország, 1926. júl. 17. Az OFB szegedi tárgyaló bírójára úgy a városi mint a magántelkeket és ingatlanokat is kijelölte a házhelyigénylő tisztviselők számára = Délmagyarország, 1927. április 6. Az OFB kilencvenhét holdnyi telket vett igénybe a házhelyigénylő szegedi közalkalmazottak számára. Délmagyarország, 1927. júl. 29.

⁴⁰ CsmL Polgm. eln. ir. 1484/1923. Főisp. eln. ir. 141/1923.

seget parcelláztak szét: a Pallavicini-uradalomból pl. mintegy 8000, a Gerliczy-birtokból 1700 holdat. Ha azonban ezeket az adatokat egybevetjük a földet igénylő nincstelenek számával, azonnal szembetűnővé válik, hogy a gondok cseppet sem enyhültek. A Pallavicini-földekből nem kevesebb, mint 16 000 nincstelen sövényházi, sándorfalvi, algyői agrárproletár részesült. Személyenként tehát átlagosan fél holdat kaphattak, amely az adott gazdasági viszonyok között a létminimumot is alig biztosíthatta.⁴¹ A Gerliczy-birtokból kihasított 1700 holdra 6 marosszögi település (Szőreg, Deszk, Ferencszállás, Klárafalva, Kiszombor és Kübekháza) szegényparasztjai és mezőgazdasági munkásai formáltak igényt. Deszken pl. véglegesnek tekinthető adatok szerint 171 személy mindössze 227 hold földet kapott, 83 igénylő pedig 31 hold házhelyet. Szinte természetesnek tekinthető a következő, hogy a földhözjutottak — különösen a nagy gazdasági világválság éveiben — a kis földdarabkákon nem tudták véglegesen megvetni a lábukat.⁴²

A reformeljárás nyertesei Szegeden és környékén is szinte kizárólag csak azok a személyek voltak, akik a vitézi rend tagjainak mondhatták magukat. Az ellenforradalmi rendszer megkülönböztetett bánásmódja érthető volt, hiszen a kormányzat a forradalmi erők elleni harcban, illetve a viszonyok megszilárdításának folyamatában nagy reményeket fűzött e félkatonai kaszt felállításához és működtetéséhez. Ahogyan Horthy 1920. augusztus 20-i kiáltványa kinyilatkoztatta: „A vitézi rend a jövőben a közelmúlt forradalmihoz hasonló felforgató törekvéseket már csírájában képes lesz elfojtani (...).”⁴³

Az a kísérlet természetesen kudarcba fulladt, hogy a vitézi telkek kialakításához szükséges földmennyiséget a törpebirtokosok önkéntes földadományjaiból teremtsék meg. Akkor maga a miniszterelnök kérte fel a városi tanácsot a megfelelő intézkedések megtételére. Ennek nyomán a közgyűlés a Vitézi Széknek 225 hold területet ajánlott fel Alsótanyán. Ami nem adatott meg a többi földhözjuttatottak, az a Vitézi Szék természetes jogának számított. Nem fogadták el a felkínált birtoktestet, s a legjobb minőségű földekre formáltak igényt. A város azonnal meghátrált, s Felsőtanyán a legkitűnőbb termőképességű részeket átadta.⁴⁴

A Nagyatádi földreform hatásait és következményeit tájunkon jól érzékeltetik egy éles szemű közigazgatási tisztviselő hiteles észrevételei. A torontáli járás főszolgabírája belső használatra készített jelentésében többek között megállapította: „Most midőn az OFB eljárás befejeződött, és annak eredményei látszanak, meg lehet állapítani, hogy a kívánt célok, egyrészt a földnélküliek életviszonyainak javítása, másrészt a szociális béke létesítése, továbbá a többtermelés kérdésének előbbre vitele — nem érettek el. Meg lehet állapítani, hogy a földnélküliek életviszonyai a földosztás által nem hogy javultak volna, de rosszabbodtak. (...) A megcsönkített nagybirtokok távolról sem tudnak annyi munkást foglalkoztatni, mint azelőtt. Rengeteg az elbocsátott gaz-

⁴¹ ID. JUHÁSZ ANTAL: Sándorfalva nagyközség története. In: Sándorfalva története és népelete. Szerk. ID. JUHÁSZ ANTAL Sándorfalva. 1978. 76—78. A Pallavicini-uradalom parcellázása = Szegedi Napló, 1922. jan. 27. Izgatott mozgalmak kezdődtek meg a Pallavicini uradalom földigénylői között = Délmagyarország, 1927. márc. 4.

⁴² HEGYI ANDRÁS—SZÉKELY LAJOS: Deszk az ellenforradalmi korszakban. In: Deszk története és néprajza. Szerk.: HEGYI ANDRÁS. Társszerk.: SZÉKELY LAJOS. Deszk, 1984. CsmL Csanád-Arad-Torontál megyei Főisp. ir. 47/1928., 198/1928.

⁴³ CsmL Polgm. ir. 518. sz. aktacsomag.-2493/1920. sz. átirat Magyarország kormányzójának kabinetirodájától 1920. szept. 20-án., A belügyminiszter 3670 eln. sz. leirata a polgármesterhez 1921. jún. 7-én.

⁴⁴ CsmL. Polgm. eln. ir. 13141/1920. Vitézi telkek kimutatása Magyarország törvényhatóságaira vonatkozóan 1921. febr. 7. CsmL alisp. ir. 804/1922. A Vitézi Rend Széktartóságának átirata a polgármesteri hivatalhoz 1922. április 25-én. Szegedi vitézek telekbeiktatása = Szegedi Új Nemzedék, 1922. okt. 10.

dasági alkalmazottak és cselédek száma. Igaz, hogy ezzel szemben némelyek 1—2 hold földhöz jutottak, de tekintettel arra, hogy tőkájuk nem volt, amelyek segítségével igavonó állatokat és gazdasági eszközöket beszerezhettek volna, ezeket a földeket rendszeren művelni nem tudják. (...) De a földreform a szociális békét sem tudta megteremteni. Az OFB-eljárás kezdetétől fogva az igénylők azt hitték, hogy a kiosztott földek ingyen mennek a tulajdonukba. Innen magyarázható, hogy hihetetlenül sokan jelentkeztek földigénnyel. (...) Ennek következtében általános felháborodást keltett, midőn a kiosztás után kb. két évvel az OFB az elvett földek után haszonbért állapított meg az igénylők terhére addig is, amíg a föld vételára meg nem állapítatik. Az igénylők a megállapított haszonbéreket túl magasnak találták, amihez hozzájárult azon körülmény, hogy egyszerre kétévi hátralékot kellett kifizetni. Ugyanez ismétlődött meg, midőn végre a kiosztott földek örök ára állapított meg. Ily módon a földreformeljárás a társadalmi békét nem hogy nem szolgálta, de az osztályelleni gyűlöletnek kiapadhatatlan forrása lett. Ugyanakkor nem éretett el a tervezett többtermelés sem.⁴⁵

A földrendezési eljárás véaső mérlegét megvonva kitűnik, hogy Szegeden és vidékén nem csupán egy igazságos földosztást sikkasztottak el, de ellene szegültek a Nagyatádi-féle álföldreform végrehajtásának is. Az Alföld más törvényhatóságaival egybevetve megállapítható, hogy a Tisza táj települései közül Szegeden jutottak legkevesebben földhöz, s ebből következően a legkisebb volt a kiosztott törpebirtokok összterülete is.

Mindnenél többet mond annak a statisztikai adatnak a pusztá megemlítése, hogy Szegeden, az ország második nagyvárosában, csupán 261 személy részesült nem egészen 500 hold tulajdonföldben. A bérleteit ugyancsak féltve vigyázó Debrecen pl.1637 igénylőnek 2656 holdat juttatott. Az alföldi törvényhatóságok közül különben Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében osztották a legtöbb földet, összesen 57 504 holdat, nem kevesebb, mint 27 624 kérelmező között.⁴⁶

Városunkban tehát még mintegy két évtizedre konzerválódott a bérleti rendszer, amely csupán a szélsőséges földesúri kizsákmányolástól óvta meg az itt élő dolgozó parasztságot. A megfelelő gazdasági feltételek hiányában, a termelőerők roppant alacsony színvonala következtében megrekedt a fejlődés, s még kelet-európai viszonylatokban is egyre nyomasztóbb lett az elmaradottság.

⁴⁵ HEGYI—SZÉKELY: Szóreg az ellenforradalmi korszakban. 175—176. CsmL Torontáli járás főszolgabíró ir. 223/1928., 1033/1929., 1157/1931., 926/1931.

⁴⁶ KERÉK MIHÁLY: A magyar földkérdés. Bp. 1939. 199—200. Lásd a Földbirtokrendezés során a földhöz és házhelyhez jutottak számának és a kiosztott területeknek törvényhatósági megoszlása az Alföldön c. diagramot.

A DOLGOZAT JEGYZETEIBEN HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK

CsmL alisp. ir. = Csongrád megyei Levéltár Csanád megyei alispáni iratai

CsmL Főisp. eln. ir. = Csongrád megyei Levéltár Szeged város főispáni elnöki iratok

CsmL Polgm. ir. = Csongrád megyei Levéltár Szeged város polgármesteri iratok

Ker. Jp. K. ir. = A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara iratai

VDCSMT = Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből

СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО ГОРОДА СЕГЕД В ГОДАХ ПОСЛЕ ПЕРВОЙ
МИРОВОЙ ВОЙНЫ
ЗЕМЕЛЬНАЯ РЕФОРМА МИНИСТЕРА НАДЪАТАДИ САБО ИШТВАНА

Первая мировая война нанесла значительный удар хозяйству всей Европы. При этом конечно и сельское хозяйство получило тяжёлые раны. Производство падало во всех странах Европы. Это случилось в тот период, когда спрос к продуктам сельского хозяйства увеличился. Но из-за всеобщей отсталости и экстенсивности замедлился разворот.

Трианонский мирный договор установил новые границы. Территория исторической Венгрии уменьшилась больше, чем двумя третью. Пропал рынок Монархии, и внутренний рынок не был способен всасывать возникающийся излишек товаров. Из вышеупомянутых причин следует, что после войны развитие венгерского сельского хозяйства остановилось, хотя сельское хозяйство в целом сохранило свою прежнюю роль в народном хозяйстве Венгрии.

В ноябре-декабре 1918 года Сегед попало под чужую военную оккупацию. Сербские войска — в смысле белградского договора — оккупировали Уйсегед, заняли территорию Алшотаньи и проникали вперёд в территорию Марошсёга. Французские военные отряды приехали в Сегед в декабре 1918 года, и к середине апреля 1919 года построили предмостный плацдарм вокруг города на западном берегу Тисы, до деревни Рёске. Румынская оккупация последовала в начале августа 1919 года, и распространилась на Тапэ и некоторые территории Фельшётани.

Таким образом все связи города с другими территориями страны прекратились, и это воздействовало неблагоприятно на сельскохозяйственное производство и купечество продуктами сельского хозяйства. В апреле 1919 года создан Межфедерационный Продовольственный Комитет, чтобы поспособствовать в закупке продовольствий, угля и экспорте продуктов.

Прогрессом парижских переговоров о мире — в феврале 1920 года — стал возможным уход румынских и французских солдат, а сербская оккупация додержала вплоть до августа 1921 года.

Закон о земельной реформе (XXXVI) статья закона) был объявлен в ноябре 1920 года. Он был предназначен продвинуть вперёд и служить более правильному распределению землевладения.

В самом деле Сегед сопротивился совершению земельной реформы министра Надьятади Сабо Иштвана. Сопоставляя с другими городами Алфёльда, можно установить, что наименьше людей в Сегеде получили землю. Во втором большом городе страны получило лишь 261 лицо всего лишь менее 500 хольдов земли. В нашем городе консервировалась система аренды, которая не служила серьёзному аграрному развитию, хотя живущее здесь крестьянство защитила от крайней эксплуатации помещиков.